

Jarosław Mikołajczyk

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

KOSZTY WYNAGRODZEŃ PRACY NAJEMNEJ W GOSPODARSTWACH ROLNICZYCH W POLSCE NA TLE PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ

COSTS OF HIRED LABOR IN AGRICULTURAL FARMS IN POLAND COMPARED TO THE EUROPEAN UNION

Słowa kluczowe: koszty wynagrodzeń, praca najemna, gospodarstwa rolnicze, Unia Europejska

Key words: costs of salaries, paid labor, farms, European Union

Abstrakt. Celem badań było oszacowanie i ocena kosztów wynagradzania najemnej siły roboczej w gospodarstwach rolniczych Polski na tle pozostałych państw Unii Europejskiej uczestniczących w systemie rachunkowości rolnej FADN. Na podstawie zebranych danych określono szacunkową wysokość wynagrodzeń najemnej siły roboczej w poszczególnych państwach. Dane dotyczące gospodarstw rolniczych porównano z najniższymi oraz średnimi wynagrodzeniami w gospodarce narodowej poszczególnych państw. Poddano także analizie koszty pracy z uwzględnieniem typów rolniczych gospodarstw. Z badań wynika, że stawki wynagrodzeń w rolnictwie polskim należą do najniższych w UE. Występuje również znaczne zróżnicowanie związane z typem gospodarstwa. Najwyższe stawki godzinowe płacono w Polsce w gospodarstwach typu 7 (zwierzęta ziarnożerne) i 8 (mieszane), a także w części państw w gospodarstwach typu 3 (winnice). W zdecydowanej większości państw UE wynagrodzenia pracy najemnej są wyższe od najniższego wynagrodzenia i niższe od średniej krajowej (poza Czechami i Słowacją). Wykazano także dodatnią zależność pomiędzy udziałem pracy najemnej siły roboczej a względną wysokością wynagrodzenia.

Wstęp

Wynagrodzenia spełniają różnorodne funkcje, jednak niezaprzeczalnie najistotniejszą ich rolą jest dostarczenie środków finansowych na zaspokojenie podstawowych potrzeb pracujących i ich rodzin [Pocztowski 2003]. Wynagrodzenie jest zapłatą za pracę wykonywaną na rzecz pracodawcy. W rolnictwie (zwłaszcza polskim) w takiej formie dotyczy ono stosunkowo wąskiej grupy osób. W krajach Unii Europejskiej (UE) zaangażowanie zewnętrznej siły roboczej w prace w gospodarstwach jest zróżnicowane i uzależnione od wielu czynników, w tym wielkości gospodarstw i ich organizacji oraz niejednokrotnie czynników historycznych warunkujących obecny stan rozwoju rolnictwa.

Niejednokrotnie powtarzane są opinie o niskich zarobkach w Polsce zarówno w odniesieniu do samego rolnictwa, jak i całej gospodarki narodowej. W rolnictwie krajów UE występuje bardzo silne zróżnicowanie wynagrodzeń i dochodów rolniczych. Przyczyny zróżnicowania dochodów tkwią w wielu różnych źródłach (w tym w zróżnicowanych kosztach produkcji, strukturze obszarowej gospodarstw, polityce rolnej, poziomie rozwoju kraju, strukturze zatrudnienia itd.) i nie jest możliwe ich wyrównanie [Bryła 2010].

Celem badań było oszacowanie i ocena wysokości wynagrodzenia najemnej siły roboczej w rolniczych gospodarstwach towarowych w Polsce na tle innych państw UE.

Material i metodyka badań

Podstawowe dane liczbowe dla gospodarstw rolniczych w Polsce i krajach UE pozyskano ze strony internetowej Komisji Europejskiej, a pochodzą one z europejskiego systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych FADN. Informacje na temat minimalnych i średnich wynagrodzeń w państwach UE pozyskano z publikowanego przez Eurostat rocznika statystycznego państw Unii Europejskiej [*Europe in figures*.... 2012].

Dane dotyczą 2009 roku i są wartościami średnimi dla poszczególnych analizowanych grup. Wartości pieniężne podano w euro, co czyni analizę spójną i czytelną.

Wybrane informacje podano w odniesieniu do typów produkcyjnych gospodarstw rolniczych. Metodyka FADN wyodrębnia 8 typów, tj.: uprawy polowe (1), uprawy ogrodnicze (2), winnice (3), uprawy trwałe (4), krowy mleczne (5), zwierzęta żywione w systemie wypasowym (6), zwierzęta ziarnożerne (7), mieszane (8). W 2010 roku oznaczenia typów produkcyjnych uległy zmianie. W 2009 roku stosowano jeszcze system literowy, natomiast już rok później cyfrowy. W celu łatwiejszego zrozumienia obecnych danych oraz późniejszych ewentualnych porównań w opracowaniu użyto cyfrowego systemu oznaczeń. Nazewnictwo typów produkcyjnych nie uległo jednak zmianie [Goraj i in. 2010, 2011].

Koszty pracy przypadające na pełny etat zewnętrznej siły roboczej oszacowano proporcjonalnie do liczby godzin pracy najmniej wykazywanych przez gospodarstwa oraz kosztów tej pracy. Przyjęto za metodykę FADN, że osoba pełnozatrudniona przepracowała w 2009 roku 2200 rbh.

Do oceny zależności pomiędzy zaangażowaniem najmniejszej siły roboczej w gospodarstwie a wysokością bezwzględną oraz względną (mierzoną stosunkiem wynagrodzeń w rolnictwie do średniego wynagrodzenia w gospodarce) wynagrodzeń użyto współczynnika korelacji liniowej Pearsona.

Wyniki badań

Praca najemna w gospodarstwach rolniczych państw UE ma różne znaczenie mierzone jej udziałem w ogólnej robociznie. W krajach o większej średniej powierzchni gospodarstw wyższa z reguły jest ogólna liczba godzin pracy zaangażowanych w danym podmiocie. Zapotrzebowanie na siłę roboczą realizowane jest w takim przypadku przez zaangażowanie zewnętrznej siły roboczej. Spośród wszystkich państw członkowskich UE najniższym udziałem robocizny obcej w obsłudze gospodarstw rolniczych charakteryzowała się Słowenia (3,3% ogólnej liczby godzin pracy realizowanej przy udziale pracy najemnej), najwyższym zaś Słowacja (91,8%). W Polsce przeciętny udział pracy najemnej wynosił 13,4% ogólnych nakładów pracy. Występowało jednakże w tym zakresie zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi typami produkcyjnymi gospodarstw. Najwyższym udziałem zewnętrznej siły roboczej charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (46,4%), najniższym zaś gospodarstwa z produkcją mleczarską (3,0%).

Podobnie jak w Polsce, średnio we wszystkich państwach UE w największym zakresie z najmniejszej siły roboczej korzystały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych. Zewnętrzna siła robocza stanowiła w tych podmiotach ponad połowę ogólnych nakładów pracy. Łącznie aż w 10 państwach UE gospodarstwa ogrodnicze w największym stopniu angażowały zewnętrzną siłę roboczą.

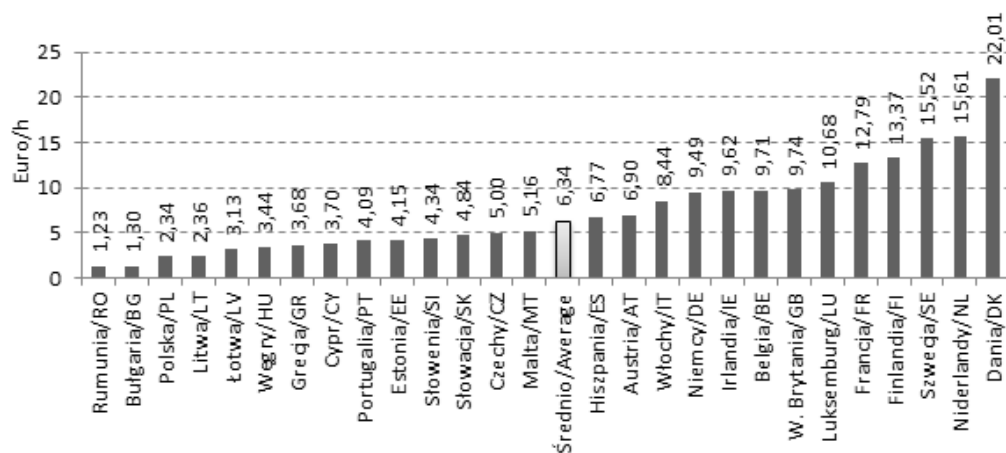
Poziom wykorzystania zewnętrznej siły roboczej wpływa na koszty wynagrodzeń ponoszone przez gospodarstwa. W skali pojedynczego kraju oczywiste jest, iż wzrost popytu na pracę i zaan-

Tabela 1. Udział najmniejszej siły roboczej w ogólnych nakładach pracy w gospodarstwach państw UE
Table 1. The share of hired labor force in total labor expenditure on EU Member States' farms

Przedział/ Bracket	Państwa członkowskie i udział pracy najemnej w nakładach pracy ogółem/ EU Member States and the share of hired labor in the total labor expenditure [%]
< 25%	Słowenia/SI (3,3), Irlandia/IE (5,8), Austria/AT (6,8), Grecja/GR (11,0), Polska/PL (13,4), Luksemburg/LU (15,1), Portugalia/PT (15,6), Rumunia/RO (16,1), Malta/MT (16,3), Finlandia/FI (17,0), Belgia/BE (18,3), Szwecja/SE (19,0), Litwa/LT (20,3), Hiszpania/ES (23,5), Włochy/IT (24,6)
> 25-50%	Cypr/CY (25,2), Francja/FR (25,8), Łotwa/LV (34,4), Niemcy/DE (38,9), Wielka Brytania/GB (40,3), Niderlandy/NL (44,8), Dania/DK (46,1),
> 50-75%	Estonia/EE (50,7), Bułgaria/BG (51,5), Węgry/HU (58,6)
> 75%	Czechy/CZ (79,9), Słowacja/SK (91,8)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Goraj i in. 2010, 2011]

Source: own study based on [Goraj et al. 2010, 2011]

Rysunek 1. Stawka za 1 godzinę pracy pracowników najmniejszych w państwach UE (2009 r.)

Figure 1. Hired employees' hourly rates of work in the EU Member States (2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Goraj i in. 2010, 2011]

Source: own study based on [Goraj et al. 2010, 2011]

gażowanie pracowników pociąga za sobą wzrost wynagrodzeń. W UE jednak płacone są bardzo zróżnicowane stawki za wykonywaną pracę. Najniższe stawki występują w krajach należących do byłego bloku wschodniego. W 2009 roku w Rumunii stawka godzinowa brutto wynosiła 1,23 euro, czyli ponadpięciokrotnie mniej niż wartość średnia dla wszystkich państw UE i aż osiemnastokrotnie mniej od przodującej pod tym względem Danii (rys. 1). W Polsce płacono jedne z najniższych stawek w całej UE (średnio 2,34 euro za godzinę pracy). Jedynie w Rumunii i Bułgarii stawki te były niższe. Ponadto, w Polsce występowały znaczne różnice w wysokości stawek płaconych przez gospodarstwa o różnych typach produkcyjnych. Najwyższe stawki płacono w gospodarstwach mieszanych (3,35 euro za godzinę, co dawało 614 euro miesięcznie w przeliczeniu na pełny etat), najniższe zaś w gospodarstwach z uprawami trwałymi (1,72 euro za godzinę, tj. 315 euro miesięcznie).

Odnosząc stawki godzinowe do liczby godzin przepracowywanych w ramach pełnego etatu można określić kwoty wynagrodzenia, które pracownik najemny otrzymywałby miesięcznie za swoją pracę¹. Wysokość wynagrodzenia przy tej samej normatywnej liczbie godzin pracy w poszczególnych krajach zależała od stawki godzinowej. Ranking państw pod względem wysokości miesięcznego wynagrodzenia za pracę zachowuje więc taką samą kolejność, jak ranking pod względem stawek godzinowych.

Zróżnicowanie stawek wynagrodzeń występuje także w poszczególnych państwach pomiędzy różnymi typami produkcyjnymi gospodarstw. Podobnie jak w Polsce, najwyższe stawki krajowe odnotowano w gospodarstwach mieszanych w Belgii, Niemczech, Węgrzech, Litwie, Szwecji i Wielkiej Brytanii. Łącznie najwyższe kwoty płacono za pracę najemną w gospodarstwach mieszanych w siedmiu państwach. Najczęściej jednak najwyższe stawki występowały w gospodarstwach ze zwierzętami żywionymi paszami treściwymi – łącznie w ośmiu spośród dwudziestu siedmiu państw. Do tego typu należały gospodarstwa najwyżej opłacające pracę najemną. W żadnym z państw nie był to typ gospodarstwa, w którym wystąpiły najniższe wynagrodzenia za pracę. Przyczyn występowania wysokich stawek wynagrodzeń w gospodarstwach typu 7 (zwierzęta ziarnożerne) oraz części gospodarstw typu 8 (gospodarstwa mieszane) należy doszukiwać się głównie w „stałości” pracy w tych podmiotach. Utrzymują one najczęściej trzodę chlewną lub

¹ Chodzi o kwoty brutto wyliczane z kosztów wynagrodzeń ponoszonych przez gospodarstwa. Poza wynagrodzeniem otrzymywanym „na rękę” przez pracownika zaliczane są do nich także dodatkowe koszty pracy (ubezpieczenia, podatki itd.).

drób (w gospodarstwach mieszanych prowadzona jest także produkcja roślinna towarowa), a praca najczęściej nie ma charakteru sezonowego. Dlatego pracownicy zatrudniani są przeważnie na stałe (przeciętnie we wszystkich krajach UE w typie 7 zatrudniano ok. 1/2 AWU zewnętrznej siły roboczej). Najwyższe stawki średnio we wszystkich krajach wystąpiły w gospodarstwach z winnicami, a następnie nieco niższe w gospodarstwach z uprawami ogrodniczymi. Wysoki poziom stawek w gospodarstwach specjalizujących się w ogrodnictwie i winnicach wynikał z sezonowego zapotrzebowania na wysokie nakłady robocizny. Właściciele gospodarstwa zmuszeni byli do płacenia wysokich stawek, aby przyciągnąć pracowników. Najniższe stawki wynagrodzeń występowały w gospodarstwach ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym. Także w gospodarstwach utrzymujących krowy mleczne stawki były niskie. Gospodarstwa te charakteryzował niski poziom zatrudnienia zewnętrznej siły roboczej. Ogółem w obydwu typach produkcyjnych spoza gospodarstwa pochodziła jedynie 25% ogólnych nakładów pracy. Łatwo zauważalna na tle powyższej analizy jest klasyczna zależność pomiędzy zapotrzebowaniem na pracę a stawkami wynagrodzenia [Nasiłowski 2004].

Występujące w UE zróżnicowanie stawek godzinowych pomiędzy typami produkcyjnymi oraz państwami członkowskimi pociąga za sobą zróżnicowanie miesięcznych hipotetycznych wynagrodzeń za pracę. Najniższe w UE średnie wynagrodzenia występowały w podmiotach specjalizujących się w opasie zwierząt żywionych paszami objętościowymi (901 euro miesięcznie). Najwyższe wynagrodzenia wystąpiły w gospodarstwach z winnicami (1584 euro miesięcznie). W Polsce w stosunku do średniej dla UE wynagrodzenia były na niskim poziomie. Średnie wynagrodzenie było tu ponad 2,7 razy niższe niż średnie wynagrodzenie we wszystkich państwach UE. Pomiędzy poszczególnymi typami produkcyjnymi także występowało duże, bo prawie dwukrotne zróżnicowanie. Najwyższe kwoty można było potencjalnie otrzymać w gospodarstwach mieszanych (614 euro miesięcznie), najniższe zaś w gospodarstwach z uprawami trwałymi (315 euro). Biorąc pod uwagę średnie wartości wynagrodzeń osiągnęte w poszczególnych państwach stwierdzono, iż tylko w Rumunii i Bułgarii wynagrodzenia miesięczne uzyskiwane przez osobę pełnozatrudnioną były niższe niż w Polsce (tab. 2). W pozostałych państwach jedynie w ramach poszczególnych typów produkcyjnych wynagrodzenia były niższe niż w Polsce. Niższy poziom wynagrodzeń występował w nowych państwach członkowskich UE (Litwa, Łotwa i Węgry) oraz w Grecji w przypadku gospodarstw należących do typów produkcyjnych 6 i 8. Polskie gospodarstwa rolnicze dzielił od gospodarstw państw tzw. starej Unii (UE-15 duży dystans pod względem wynagrodzeń pracy najemnej. W wodzącej pod tym względem Danii przeciętne wynagrodzenie było ponaddziewięciokrotnie wyższe niż w Polsce, a w gospodarstwach ogrodniczych i z uprawami trwałymi ponaddwunastokrotnie wyższe.

W większości państw UE wynagrodzenia pracy najemnej w rolnictwie przekraczały minimalne wynagrodzenia w gospodarce narodowej. Jedynie w Grecji, spośród wszystkich państw UE, w których obowiązują wynagrodzenia minimalne, w rolnictwie zarabiano mniej niż wynosiło najniższe wynagrodzenie w gospodarce. Jednocześnie w większości państw wynagrodzenia za pracę najemną w rolnictwie były niższe od średnich wynagrodzeń w gospodarce narodowej. Jedynymi wyjątkami w tym zakresie były wynagrodzenia w rolnictwie w Czechach i Słowacji. W Polsce wynagrodzenia najemnej siły roboczej w rolnictwie wyniosły średnio 429 euro miesięcznie². Wartość ta była wyższa od minimalnego wynagrodzenia o prawie 40% i jednocześnie stanowiła jedynie 61% średniej krajowej. Zdecydowanie większe rozbieżności pomiędzy wynagrodzeniami w rolnictwie a średnim wynagrodzeniem w gospodarce narodowej występowały w Grecji i Cyprze, gdzie wynagrodzenia w rolnictwie stanowiły odpowiednio prawie 28 i 33% wynagrodzeń średnich krajowych. Biorąc pod uwagę znaczne zróżnicowanie gospodarcze państw należących do UE oraz różnorodny stan rolnictwa, nie dziwi fakt braku zależności pomiędzy popytem na najemną siłę roboczą do pracy w gospodarstwach a bezwzględną wysokością jej wynagrodzeń (współczynnik

² Analizy prowadzone przez Wojewodzica [2011] wykazały m.in., że przeciętne wynagrodzenie za godzinę pracy własnej kształtowało się w gospodarstwach towarowych w 2009 r. na niższym poziomie niż wynagrodzenie pracy obcej, wyjątek stanowiły gospodarstwa ukierunkowane na chów zwierząt ziarnożernych.

Tabela 2. Miesięczne wynagrodzenie w gospodarstwach rolniczych w zestawieniu z najniższymi oraz średnimi wynagrodzeniami w państwach Unii Europejskiej

Table 2. Monthly salaries on farms compared against the lowest and average pays in the European Union Member States

Kraj/Country	Wysokość wynagrodzenia [euro]/The amount [EUR]		
	najniższe w gospodarce narodowej/the lowest in the national economy	najemna siły roboczej w gospodarstwach/of the salary paid to hired labor force on farms	średnie w gospodarce narodowej/the average pay in the national economy
Austria/AT	-	1266	3371
Belgia/BE	1388	1779	3512
Bułgaria/BG	123	238	340
Cypr/CY	-	679	2065
Czechy/CZ	298	917	883
Dania/DK	-	4034	4670
Estonia/EE	278	761	791
Finlandia/FI	-	2450	3254
Francja/Fr	1321	2346	2961
Grecja/GR	818	674	2430
Hiszpania/ES	728	1242	2193
Irlandia/IE	1462	1763	3767
Litwa/LT	232	433	575
Luksemburg/LU	1642	1958	4015
Łotwa/LV	254	574	727
Malta/MT	635	946	1734
Niderlandy/NL	1381	2861	3701
Niemcy/DE	-	1741	3425
Polska/PL	307	429	700
Portugalia/PT	525	750	1427
Rumunia/RO	149	225	454
Słowacja/SK	296	887	866
Słowenia/SI	589	795	1357
Szwecja/SE	-	2846	2896
Węgry/HU	268	631	800
W. Brytania/GB	995	1786	3171
Włochy/IT	-	1547	2285

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Goraj i in. 2010, 2011], [Europe in figures... 2012]

Source: own study based on [Goraj et al. 2010, 2011], [Europe in figures... 2012]

korelacji -0,017). Występuje jednak taka zależność, jeśli pod uwagę wziąć względną wysokość wynagrodzeń. Rosnące zaangażowanie najemnej siły roboczej w pracę w gospodarstwach pociąga za sobą wzrost wynagrodzeń w rolnictwie do poziomu średniej krajowej – współczynnik korelacji pomiędzy udziałem pracy najemnej w gospodarstwach a stosunkiem wynagrodzeń w rolnictwie do średniej krajowej wyniósł 0,69. W Czechach i Słowacji, w których udział najemnej siły roboczej w ogólnych nakładach robocizny jest najwyższy spośród wszystkich państw UE wynagrodzenia w rolnictwie przekraczają średnią krajową.

Podsumowanie

Wynagrodzenia pracy najemnej w polskim rolnictwie należą do najniższych w zjednoczonej Europie. Jedynie w Rumunii i Bułgarii płacono pracownikom najemnym niższe stawki niż w Polsce. Pod względem wysokości zarobków Polskę dzieli od starych państw członkowskich UE olbrzymi dystans. W większości z krajów kwoty płacone za pracę w gospodarstwach rolniczych były kilkukrotnie wyższe niż w Polsce. Wskazuje to na potencjalne możliwości wzrostu wynagrodzeń w polskich gospodarstwach. Jednocześnie należy brać pod uwagę wysokość zarobków w gospodarce narodowej. Wynagrodzenia w rolnictwie przekraczały kwoty minimalnych wynagrodzeń w gospodarce narodowej we wszystkich państwach, w których minimalne stawki obowiązywały. Jedynie jednak w dwóch krajach UE (Czechy i Słowacja) w rolnictwie zarabiano powyżej średnich krajowych, co było to związane z wysokim zaangażowaniem pracy najemnej w rolnictwie tych państw. Można stwierdzić, że wynagrodzenia w polskim rolnictwie odpowiadają ogólnym trendom wynagrodzeń w krajach UE, w których także przeważnie mieszczą się pomiędzy najniższymi a średnimi wynagrodzeniami w gospodarce narodowej. Stąd można przypuszczać, że w Polsce to ogólny wzrost wynagrodzeń w całej gospodarce narodowej wymusi wzrost wynagrodzeń pracy najemnej w rolnictwie. Wzrost ten w świetle uzyskanych wyników może także wynikać ze zmieniającej się struktury agrarnej i rosnącego zapotrzebowania gospodarstw na zewnętrzną siłę roboczą.

Literatura

- Bryła P. 2010: *Uwarunkowania zróżnicowania dochodów rolniczych w Unii Europejskiej, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, Zesz. Nauk. SGGW Nr 80(2010), Wyd. SGGW, Warszawa, 5-17.
- Gořaj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R. 2010: *Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*. Polski FADN. System zbierania i wykorzystania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, www.fadn.pl.
- Gořaj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R. 2011: *Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku. Część I. Wyniki standardowe*. Polski FADN. System zbierania i wykorzystania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, www.fadn.pl.
- Europe in figures. Eurostat yearbook 2012*. 2012: Eurostat, European Commission.
- Nasiłowski M. 2004: *System rynkowy. Podstawy mikro i makroekonomii*, Wydanie zmienione i uzupełnione, Wydawnictwo Key Text, Warszawa, 326
- Pocztowski A. 2003: *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Strategie – procesy – metody*, PWE, Warszawa, 126.
- Wojewodźc T. 2011: *Wynagrodzenie za pracę w rolnictwie*, Prac. Nauk. UE Wrocław, nr 165, 422-433.

Summary

The paper presents costs of salaries of hired labor force on farms in Poland and other European Member States participating in the FADN system. Based on those costs the amount of salaries paid to hired labor force in individual Member States were estimated. Data pertaining to farms were juxtaposed with the lowest and average pay in national economies of individual states. Also costs of labor accounting for types of farms were specified. It could be concluded that rates of pay in Polish agriculture are the lowest ones in the united Europe. Also considerable diversity occurs which is related to a farm type. The highest hourly rates are paid in Poland on type 7 and 8 farms, and in some states on type 3 farms. In the definite majority of EU states the hired paid labor salaries exceed the lowest pay (if it exists) and are below than national average pay (apart from the Czech Republic and Slovakia). Also a positive connection between the level of engagement of hired labor force and a relative amount of a salary has been demonstrated.

Adres do korespondencji
dr inż. Jarosław Mikołajczyk
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków
tel. (12) 662 44 46
e-mail: rjmikol@cyf-kr.edu.pl